

LUND UNIVERSITY

Nio danska reservlokaler för humlesuga.

Thell, Arne

Published in:

Botaniska Notiser: utgivna av Lunds botaniska förening (2001-)

2025

Document Version:

Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Thell, A. (2025). Nio danska reservlokaler för humlesuga. *Botaniska Notiser: utgivna av Lunds botaniska förening (2001-)*, 158(2), 1-10.

Total number of authors:

1

Creative Commons License:

Annan

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Nio danska reservlokaler för humlesuga

Arne Thell

Fig. 1. Humlesugorna i Kongeskoven växer intill körvägen mellan de två bestånden till vänster i bilden. Björnbär har invaderat det mesta av ytan runtomkring. Foto: Arne Thell 29 juni 2017.

De flesta av humlesugans (*Betonica officinalis* L.) spontana växtplatser är starkt hotade av igenväxning. Samtliga sju populationer i södra Skandinavien, fem i Skåne och två i Danmark, har under åren 2017–2024 räddats till eftervärlden genom odling och utplantering på reservlokaler i Skåne och Danmark. De skånska reservlokalerna har beskrivits tidigare i Botaniska Notiser (Thell et al. 2023). I detta arbete presenteras de danska reservlokalerna som etablerats i samarbete med Lollands kommun och Dansk Botanisk Förening med stöd från Lunds Botaniska Förening och Lunds universitet. Flera av reservlokalerna är sevärda platser och väl värda ett besök, inte enbart för humlesugornas skull.

De spontana lokalerna

De två sista spontana lokalerna för humlesuga i Danmark finns i Bjerremark i Tågerups sock-

en öster om Rødby och i Kongeskoven i Dan-nemare socken, som ingår i slottet Rudbjerg-gårds skogar utmed Lollands sydvästra kust (Fig.1–3). Lokalerna, som tidigare presenterats i Botaniska Notiser (Thell et al. 2022), utgör de sista resterna av en sammanhängande population på sydvästra Lolland där 16 historiska lokaler finns belagda i herbarier och litteratur. De två sista lokalerna återbesöktes 1 juli 2024.

Längs Bjerremarkvej observerades 28 blommande exemplar men troligen finns betydligt fler. År 2016 fanns endast två blommande plantor kvar. Åren 2017–2024 har 116 plantor satts på lokalen varav en del försvunnit på grund av torka och igenväxning. Efter att ha provat olika metoder konstaterades att ett enda årligt slåttertillfälle på hösten fungerar bäst. Björnbär och slån verkar minska och flera av de planterade humlesugorna har blivit

kraftiga. De ursprungliga exemplaren växte långt ner i det två meter djupa diket vilket förklarar att de lyckats överleva intensiv gräsklippning ett par gånger om året under flera decennier (Fig. 2).

I Kongeskoven har markägaren visat stort intresse för att bevara de sista humlesugorna. Några träd togs bort för att mer ljus skulle nå marken. Tyvärr var det mest björnbären som reagerade positivt på åtgärden och täcker numera det mesta av marken runt humlesugorna (Fig. 1). År 2024 fanns endast tre spåda exemplar kvar som ej blommade förutom två kraftiga plantor, före detta sidoskott, som odlades i kruka 2020–2022 varefter de återfördes till lokalen (Fig. 4).

Räddningsprojektet

Räddningsprojektet för Bjerremarkslokalen utfördes 2017–2019 och har beskrivits i tidsskriften Urt (Thell et al. 2020). Hundra fröplantor sattes på lokalen de två första åren och ytterligare 16 exemplar planterades under 2024. Två reservlokaler iordningställdes 2017, Guldborgsund Zoo og Botanisk Have i Nykøbing [Falster] och Christiansminde fältstation vid Sorø på västra Själland som tillhörde Köpenhamns universitet. Fältstationen lades emellertid ner, såldes och blev till café och parkeringsplats där humlesugorna stod. Några

Fig. 2. De sista blommande exemplaren i Bjerremark inspekteras av Per-Erik Persson 29 juni 2017.

plantor räddades i tid och flyttades till Søholt barockhave hösten 2021. År 2022–2023 var det dags för en nyetablering i Medicinalhaven vid sjukhuset i Næstved på västra Själland. I oktober 2024 sattes 42 Bjerremarksplantor i Rødby Lystskov samma dag som 45 plantor och mängder av frön såddes på Røgbøllemarken i Søholt Storskov, ett av de stora naturområden som Åge V. Jensen-fonden förvärvat (Fig. 3, lokal 4; tabell 1).

Den tynande populationen i Kongeskoven räddades med en annan metod än i Bjerremark då de få kvarvarande plantorna sällan blommade. Sidoskott lånades därför från två

Fig 3. Reservlokaler för humlesuga i Danmark. På lokalerna 1–5, markerade med lila trianglar, finns plantor med ursprung i Bjerremark vid Rødby. På lokalerna 6–9, röda trianglar, finns material från Kongeskoven vid sydvästra kusten (Tabell 1). Platserna för de naturliga populationerna är markerade med cirklar. Karta: Krak A/S, <https://www.krak.dk>.

Tabell 1. Reservlokaler för humlesuga i Danmark.

	Lokal	Position	Antal satta plantor (planteringsår)	Antal plantor 2024
1	Guldborgsund Zoo og Botanisk have, Nykøbing F	54.76703 11.89327	10 (2017)	10
2	Medicinalhaven ved Næstved Sygehus, Sjælland	55.23532 11.76028	5 (2022) 4 (2023)	9
3	Barockhaven, Søholt slot	54.74022 11.54046	13 (2021) 8 (2023) 5 (2024)	ca 20
4	Røgbøllemarken i Søholt Storskov	54.73209 11.56452	45 (2024)	45
5	Rødby Lystskov, Lolland	54.69779 11.39208	42 (2024)	42
6	Middelalderhaven, Stege, Møn	54.98423 12.28263	12 (2022)	12
7	Slotshaven, Rudbjerggård, Lolland	54.76648 11.12755	12 (2022)	12
8	Købelev Skov, Lolland	54.93551 11.09489	45 (2022) 5 (2023)	26
9	Svingelen, Nakskov, Lolland	54.84158 11.15270	40 (2023)	40

olika plantor år 2020. De utvecklades till kraftiga individ som blommade 2021 och 2022 på en balkong i Lund, långt från andra populationer, och gav upphov till många frön (Fig. 4).

Räddningsprojektet beskrevs i detalj av Thell (2023). De före detta sidoskotten, nu kraftiga plantor, sattes tillbaka i Kongeskoven hösten 2022, samtidigt som tre reservlokaler etablerades: Middelalderhaven i Stege, Rudbjerggård slottsträdgård och i den restaurerade skottskogen Købelev Skov. År 2023 iordningställdes en reservlokal i skogsområdet Svingelen vid Nakskov där humlesugan växte på 1800-talet (Pedersen 1969, Thell et al. 2022). Sex av reservlokalerna har försetts med informationsskyltar (Fig. 5). Undantagna är endast Købelev Skov (8), som är avsidet belägen, och Rudbjerggård slottsträdgård (6), som är privat mark. På Røgbøllemarken (4) planeras en skylt så snart vi fått tillstånd till detta.

Fig. 4. Sidoskotten från Kongeskoven utvecklades till kraftiga plantor som blommade på en balkong i Lund somrarna 2021 och 2022. Foto: Arne Thell 16 juni 2022.

Reservlokaler för Bjerremark

1. Guldborgsund Zoo og Botanisk Have, Nykøbing Falster

Sedan parken invigdes 1933 har den utvidgats flera gånger. Här finns ett 50-tal djurarter från hela världen och ett rikt urval av inhemska och exotiska växter med betydande samlingar av rosor och prydnadsgräs. Parken satsar allt mer på den botaniska delen och antalet växtarter har passerat 1000. Det finns växthus med regnskogsmiljö nära kafé mitt i parken där humlesugorna fått en framträdande placering (Fig. 6). Reservlokalen etablerades redan 2017 då 10 plantor överlämnades till personalen.

Guldborgsund Zoo og Botanisk Have var tills alldeles nyligen en av ön Falsters stora turistattraktioner, mycket uppskattad av skolklasser och familjer. Anläggningen såldes 2024 till en privat aktör som avser att driva den vidare i liknande stil men parkens framtida öppettider är osäkra.

2. Medicinalhaven, Medicinsk-historisk Museum, Næstved

Medicinsk Historisk Museum med tillhörande medicinalträdgård drivs av entusiastiska, pensionerade läkare vid sjukhuset i Næstved. Museet är beläget på sjukhusområdet i ett litet gult hus från 1817 som tidigare var Præstø Amts sjukhus. Museet rymmer en stor samling äldre instrument och litteratur. Trädgårdens medicinalväxter är föredömligt försedda med namnskyltar. Humlesugan hade redan en självklar plats i trädgården såsom universalläkemedel under medeltiden och renässansen. Renässans-humanisten Christiern Pedersen (ca 1480–1554) lyfte gärna fram humlesugans förträffliga egenskaper och rekommenderade den mot de flesta besvär och sjukdomar (Stobaeus 2021).

År 2022 blev de befintliga humlesugorna av okänt ursprung utbytta mot plantor från Bjerremark (Fig.

Fig. 6. Humlesugor med ursprung i Bjerremark har fått en framträdande plats vid kafé mitt i Guldborgsund Zoo og Botanisk Have, Nykøbing. Foto: Arne Thell 25 augusti 2023.

Fig. 5. Hittills finns denna informationsskylt på sex av reservlokalerna. Skylten är framtagen av Lollands kommun.

5). De nio exemplar som planterats blommar rikligt 2024 (Fig. 7).

Museet finns på Ringstedgade 61 och är öppet tisdagar kl. 10–12, eller enligt överenskommelse. Museet inklusive bibliotek och medicinalträdgård bildar en spännande enhet och ett besök rekommenderas varmt. Det finns gott om parkeringsplatser på sjukhusområdet i närheten.

Fig. 7. Så här vackert blommar humlesugorna i urtehaven, Medicinsk-historisk Museum i Næstved. Foto: Peter Schmidt 24 juni 2024.

Fig. 8. Søholt slott mitt på Lolland bakom 330 år gamla avenbokhäckar i barockhaven. I förgrunden syns en liten del av den 70 meter långa perennrabatten, anlagd år 2020, där humlesugan fått den näst västligaste badden. Foto: Nataliya Thell 25 augusti 2023.

3. Barockhaven vid Søholt slott

Søholt slott är beläget i ett mycket tilltalande skogs- och sjölandskap mitt på Lolland sydost om Maribo. Barockträdgården är Danmarks äldsta och anlades på 1690-talet med fransk trädgårdskonst som förebild. Anläggningen förföll under hela 1900-talet men inte värre än att den gick att restaurera 2009–2010 då familjen von Lüttichau övertagit godset (Stilling 2014: 408–412). De 330 år gamla avenbokhäckarna är intakta och utgör stommen i trädgården (Fig. 8). De klipps två gånger årligen, en gång strax före midsommar och en gång på vintern. På senare år har omfattande nyplanteringar av bok, avenbok, lind och fruktträd med gamla äppel- och päronsorter företagits.

Ett 20-tal humlesugor med ursprung i Bjerremark fyller en bädd i perennrabatten längs den röda tegelväggen i söder (Fig. 9). En del av humlesugorna anlände redan 2021 från den nedlagda reservlokalen Christiansminde fältstation i Sorø. Hösten 2024 kompletterades med ytterligare fem plantor. Mellan dessa fanns även en del självsådda exemplar.

Den tre hektar stora barockträdgården är en stor sevärdhet och ett trevligt utflyktsmål. Den är öppen för allmänheten dagligen 9–17. Parkering sker i anslutning till ingången i öster där en blygsam avgift erläggs till trädgårdens skötsel.

4. Røgbøllemarken vid Søholt Storskov

Söder om Søholt slott och barockhaven finns en naturpark som omfattar 1134 hektar (Fig. 10). Landskapet är ett av Danmarks mest omväxlande med klarvattensjöar, gamla örörda sumpskogar och ett herrgårdslandskap med gamla ekar. Området ägs sedan 2019 av Åge V. Jensen-fonden som köpte marken av Søholt gods. Den näringsrika lerjorden skapar förutsättningar för en stor biologisk mångfald. Søholt Storskov mitt i naturparken omfattar drygt

Fig. 9. Blommande humlesugor i barockhaven vid Søholt slott. Foto: Arne Thell 1 juli 2024.

Fig. 10. Reservlokalerna 3–4 vid och i Søholt Storskov, ett 1134 hektar stort område som sedan några år ägs av Åge V. Jensen-fonden.

Fig. 11. Det gulmarkerade området är reservlokal fyra, Røgbøllemarken vid Søholt Storskov. Här skedde plantering i nio grupper om fem planter vardera. På resten av ytan såddes frön med ursprung i Bjerremark. Fotot är taget med Lollands kommuns drönare av Dorthe Prip Lahrmann 24 oktober 2024.

600 hektar varav 230 hektar varit orörda sedan 1957. Skogen innehåller några av de sista ursprungliga växtplatserna för bl.a. bohuslind (*Tilia platyphyllos* Scop.) och vresalm (*Ulmus laevis* Pall.) i Danmark (Hartvig 2015).

Målsättningen är att uppmuntra dynamik i skogen, återskapa våtmarker och förvalta kulturlandskapet till nytta för en ännu rikare biologisk mångfald. Røgbøllemarken i naturparkens centrala del består av tidigare intensivt brukad jordbruksmark som nu omvandlas till extensivt bete med nyetablerade sjöar. Skogsbrynen ska bli mindre markanta framöver. På den tidigare jordbruksmarken finns 80 stycken 10×10 m stora försöksytor där olika experiment ska genomföras. Övriga före detta jordbruksarealer iordningställdes under 2024 till frösådd, vilket skedde vecka 38. Fröna hämtades från närbelägna naturområden. Flera pionjärarter blommade emellertid redan under sommaren 2024, bland annat en märklig *Bidens* vars artnamn fortfarande är osäkert.

En liten remsa längs Søholtvej, cirka 50 meter lång och 3 meter bred, belägen cirka 50 m norr om Røgbølle Sø's nordspets, avsattes till vårt projekt hösten 2024 (Fig. 11) Fyrtiofem planter sattes i nio grupper. På resten av ytan såddes frön som skördats i Bjerremark och Søholt barockhave sommaren 2024. Det är första gången sådd provats på en lokal inom projektet.

Utvecklingen av hela området blir väldigt intressant att följa under kommande år. Goda parkeringsmöjligheter finns längs Søholtvej. Alldeles intill humlesugorna finns bord och bänkar med en utsikt som är den bästa tänkbara.

5. Rødby Lystskov

Rekreatiomsområdet Rødby Lystskov bildar sedan 2018 ett nytt, omväxlande naturområde omfattande cirka fyra hektar. En ny vattensamling har skapats och av den gamla campingplatsen har det blivit en backe med insådda ängsblommor där olika slättermetoder provas. Själva backen slås endast på hösten, men på frodiga ställen sker slätter vid fler tillfällen. Avklippt gräs avlägsnas givetvis för att gynna kärlväxtfloran.

I vårt projekt duger förstås inte frön eller planter av okänd proveniens utan endast den geografiskt närmaste – Bjerremark – 5 km i sydöstlig riktning. Lollands kommun iordningställde en odlingsbädd i skogsbrynet 20 meter väster om lekplatsen. Den försågs med 42 kraftiga planter hösten 2024 (Fig. 12).

Rødby Lystskov är ännu ett omväxlande, naturskönt utflyktsmål som alltid är öppet. Parkering sker lämpligen längs Strandvejen, ett vägnamn som påminner om att Rødby var hamnstad före indämningen av Rødby fjord efter stormfloden 1872. Strandlinjen går numera 5 km söderut i Rødbyhavn.

Reservlokaler för Kongeskoven

6. Middeladerhaven, Stege

När Föreningen Historiska Planter grundades år 2013 påbörjades omedelbart planeringen av Middeladerhaven som invigdes 2018. Föreningen har 140 medlemmar av vilka 25 är aktiva med skötseln. De flesta i arbetslaget är entusiastiska pensionärer under ledning av Lars J. Larsen, ordförande sedan starten. Föreningens viktigaste uppgift är att in-

Fig. 12. Rødby Lystskov – ett rekreationsområde i den före detta hamnstad Rødby. En ny bädd med 42 Bjerremark-planter iordningställdes av Lollands kommun 2024. Uffe Bjarne Nielsen får hjälp med att sätta skylten rakt. Foto: Arne Thell 24 okt. 2024.

ventera och bevara reliktplanter i Vordingborgs kommun (Larsen 2023a, b). Arbetet är en del av Møn UNESCO Biosfære. Alexanderloka (*Smyrniolum olusatrum* L.), hundrova (*Bryonia alba* L.) bolmört (*Hyoscyamus niger* L.) och belladonna (*Atropa belladonna* L.) är exempel på kvarstående arter. Särskilt många reliktplanter finns i Steges medeltida gatunät där väggört (*Parietaria officinalis* L.) lär vara välkänd bland invånarna.

Hösten 2022 planterades 12 humlesugor som blommade rikligt året därpå (Fig. 13). Middeladerhaven är en underbar oas som hyser mer än 300 växtarter. Det är fritt inträde till trädgården som är öppen dagligen. Böcker och produkter från trädgården finns till försäljning vissa dagar. Parkering finns alldeles utanför, till exempel längs Havnestræde.

7. Rudbjerggård slotshave

Rudbjerggård är ett av Danmarks praktfullaste korsvirkesslott, byggt omkring år 1600 (Fig. 14; Stilling 2014: 368–370). De flesta skogar längs Lollands sydvästra kust är i slottets ägo inklusive den spontana lokalen i Kongeskoven. Familjen von Rosen, som äger och bebor slottet, har visat stort intresse för räddningsprojektet. År 2020 fick vi tillåtelse att låna sidoskott från två olika planter i Kongeskoven för odling i krukor. De båda sidoskotten utvecklades till stora planter med praktfull blomning som gav upphov till många frön 2021 och 2022 (Fig. 5). Därefter sattes de tillbaka i Kongeskoven där de tagits två år tidigare. Tolv fröplanter tillföll slottets köksträdgård där de tas väl omhand av familjen von Rosen. Parken är emellertid privat varför det behövs tillstånd från godskontoret eller ägaren för att beskåda humlesugorna.

Fig. 13. Middeladerhaven i Stege. Humlesugorna planterades hösten 2022 i en separat bädd i trädgårdens nordvästra hörn (i bildens mitt). Foto: Arne Thell 13 oktober 2023..

Fig. 14. Dorthe Prip Lahrmann från Lollands kommun och artikel författaren besöker Gustav Erik von Rosen på Rudbjerggård slott. Numera är det sonen Carl-Johan som tagit över driften av godset. Foto: Håkan Thell 13 oktober 2023.

Fig. 15. Humlesugor på väg att blomma i Købelev Skov ca 10–20 meter från det västra skogsbrynet. Mellan plantorna finns konkurrerande björnbär. Inga plantor i brynet längs vägen hade överlevt 2024. Foto: Arne Thell, 1 juli 2024.

8. Købelev Skov

I Danmark finns flera hundra hektar skottskog som sköts mer eller mindre ambitiöst. Købelev Skov är på fyra hektar och restaurerades i början av 1980-talet. Några år tidigare inventerade Worsøe kärlväxtfloran och publicerade en lista med runt 50 arter (Worsøe 1977). En av dessa, stor bockrot (*Pimpinella major* (L.) Huds.), är anpassad till skottskogsbruk och dyker gärna upp efter avverkning (Sjöbeck 1964, Worsøe 1995). I Købelev Skov upphörde skottskogsbruket i samband med enskiftet. Skogen fick växa igen till högskog med utarmning av markfloran som följd, en typisk utveckling för de flesta skottskogar i Danmark. I skogens norra del dominerar hassel och i söder lind, båda idealiska skottskogsarterna. De växer snabbt och klarar att avverkas med jämna mellanrum. Worsøe (1995) är kritisk till att skötselplanerna för de olika parcellerna i Købelev inte följts. Det har gjorts för lite eller inget alls och grenar ligger kvar på marken. Ännu viktigare än den föreslagna omloppstiden på tio år är att ”rubb och stubb” huggs och avlägsnas från området samt att björnbär och asp röjs bort årligen (Worsøe 1995).

En försöksodling med 50 plantor fördelade på tre grupper med ursprung i Kongeskoven inleddes 2022. Sommaren 2024 konstaterades att samtliga plantorna i västra brynet längs vägen hade dött. Av de 50 planterade exemplaren fanns 26 stycken kvar i två gläntor 10–20 m öster om vägen (Fig. 15). Det är snart dags att hugga parcellen där humlesugorna står och samtidigt röja bort björnbären som konkurrerar om utrymmet.

Det går att parkera på gräsytan längs Boltengevejs östra sida. Därefter gäller det att hitta ett passerbart ställe genom stängslet där skogen börjar norrut. Precis som Røgbøllemarken är detta ett område som blir intressant att följa på längre sikt.

9. Svingelen, Nakskov

Svingelen är en före detta skottskog som numera har karaktären av ett park- och skogsområde med lång kontinuitet i östra utkanten av Nakskov (Thell et al. 2022). Här växte humlesuga på 1800-talet (Pedersen 1969). Förmodligen försvann den på grund av igenväxning. En del av skogen påminner fortfarande om skottskog med en lågskog av hassel under gamla ekars kronor (Fig. 16). En rejäl odlingsbädd iordningställdes av Lollands kommun hösten 2023 som med god marginal gav plats åt 40 plantor. Samtliga plantor hade blivit kraftiga och blommade sommaren 2024 (Fig. 17). De finns i skogsbrynet nära infarten till hotellet Skovridergården. Lokalen är alltid tillgänglig och det är enkelt att parkera intill.

Diskussion

Skottskog

Skottskogsbruk är en radikal form av naturvård som kräver mycket arbete, diciplin och tålamod. Dåtidsens regler måste följas men moderna maskiner och teknik kan gärna an-

Fig. 16. Reservlokalen utanför Skovridergården i Svingelen, Nakskov, etablerades i oktober 2023. Foto: Arne Thell, 13 oktober 2023.

Fig. 17. Redan sommaren 2024 såg de 40 plantorna så här fina ut. Foto: Dorthe Prip Lahrmann, 24 juli 2024.

vändas, menar Worsøe (1995). En skottskog som däremot sköts helt med handkraft är den i Boserups skog vid Roskildefjorden (Roskilde kommun 2024). Här finns ett målmedvetet arbetslag som träffas två dagar varje vinter för att hugga en parcell (Fig. 18). Den fem hektar stora skottskogen är indelad i 20 parceller varför även omloppstiden blir 20 år, alltså dubbelt

så lång som den Worsøe föreslog för Købelev Skov. För närvarande befinner sig arbetslaget i en av parcellerna i mitten under första rundan. I de först huggna, östligaste parcellerna bildades täta björnbärssnår som måste röjas mycket oftare. Extra insatser behövs på sommaren mot brännässla, hallon och tysklönn. Betestrycket från hjortdjur är mycket intensivare nu än un-

Fig. 18. Skottskogen i Boserup sköts helt med handkraft. Skogen är indelad i 20 parceller och har därför en 20-årig omloppstid. Foto: Arne Thell 8 januari 2023.

der skottskogarnas storhetstid före enskiftet. Därför sågas vissa grenar ett par meter upp så att de är utom räckhåll. Skillnaden mellan vinter och högsommar är enorm i den frodiga skogen. Den fantastiska vårfloran i de vårdade parcellerna hör till de främsta glädjeämnena. Sällsynta fjärilar, mer eller mindre knutna till skottskog, har också observerats.

Skottskogsbruk eller årlig slätter, gärna båda, behövs för att möjliggöra humlesugans överlevnad i landskapet. De kvarvarande lokalerna på Lolland är före detta skottskogar där några få exemplar lyckats hålla sig kvar under ogynnsamma förhållanden. Humlesugan är inte fridlyst i Danmark vilket underlättade räddningsprojekten väsentligt. Det har varit smidigt att skörda frön, ta sidoskott och odla plantor till reservlokaler utan restriktioner, samt förstärka bestånden på lokalerna i samråd med markägare. Däremot ser det fortfarande rättså besvärligt ut för den naturliga lokalen i Kongeskoven där humlesugorna riskerar att konkurreras ut inom några år. Sådd och plantering i kombination med en ny skötselplan behövs för att förhindra att lokalen försvinner.

Summary: The two surviving Betony localities in Denmark are located in southwestern Lolland. The future of both populations has been secured at nine reserve localities established in 2017–2024. Plants from Bjerremark (Tågerup parish) can be found at five localities: Guldborgsund Zoo and Botanical Garden, Medical-historical Museum in Næstved, the Barock Garden at Søholt castle, Røgbøllemarken in Søholt Storskov and in Rødby Lystskov. The population in Kongeskoven (Dannemare parish) is represented at four localities: the Medieval Garden in Stege, Rudbjerggård castle, Købelev Forest and Svingelen, a forest in Nakskov.

Tack

Tack till kollegor: Marianne Helkjær, Dorthe Prip Lahrmann, Jan Thomas Johansson och Per-Erik Persson, lokalansvariga: Lars J. Larsen (Stege), Uffe Bjarne Nielsen (Søholt), Poul Erik Helkjær med läkarkollegor (Næstved), John Steno Rylund (Guldborgsund Zoo) familjerna von Rosen (Rudbjerggård slott) och von Lüttichau (Søholt slott), Fredrik Farhadian, som tog hand om humlesugor från Kongeskoven på sin balkong somrarna 2021 och 2022,

Serhii Kondratyuk och Håkan Thell för praktisk hjälp, Nataliya Thell för foton, Kjell-Arne Olsson för synpunkter på manuskriptet samt Lunds Botaniska förening som stöttat projektet vid flera tillfällen.

Litteratur

- Hartvig, P. (red.). 2015. *Atlas Flora Danica*. Gyldendal, Köpenhamn.
- Larsen, L. J. 2023a. Forord. I: *Althea Historiska Planter*. Foreningen Historiske Planter. Forlaget Bogprint [Vordingborg] Scandinavian Book A/S, Aarhus, s. 6.
- Larsen, L. J. 2023b. Alle reliktpanter registreres i Vordingborg kommune. I: *Althea Historiska Planter*. Foreningen Historiske Planter. Forlaget Bogprint [Vordingborg] Scandinavian Book A/S, Aarhus, s. 53–55.
- Pedersen, A. 1969. Labiaternas og Verbenaceernes udbredelse i Danmark. TBU-dissertation n:r 37. *Botanisk Tidsskrift* 64: 285–379.
- Roskilde kommun [odaterad hemsida]. [besökt 2024]. Stævningskoven i Boserup, <https://www.roskilde.dk/da-dk/om-kommunen/udvikling-og-projekter/vi-udvikler-naturen-og-klimaet/biodiversitet-og-naturforvaltning/naturpleje/staevningsskoven-i-boserup/>
- Sjöbeck, M. 1964. Skottskog och grässvål. Sveriges Natur. *Svenska Naturskyddsföreningens årsbok 1964*, s. 27–52.
- Stilling, N. P. 2014. *Danmarks herregårde – Sjælland, Møn og Lolland-Falster*. Gyldendal, København.
- Stobaeus, P. 2021. Christiørn Pedersen. En lundakanik med botaniska och medicinska intressen. I: Jahrlert, A. (red.) *Lunds domkapitels och domkyrkoråds historia. Bibliotheca Historico-Ecclesiastica Lundensis 68. Band 1*. Lunds Universitets Kyrkohistoriska Arkiv, s. 216–224.
- Thell, A. 2023. Middelalderhaven i Stege – et tilflugtssted for den truede Lægebetonie fra Lolland. – I: *Althea Historiska Planter*. Foreningen Historiske Planter. Forlaget Bogprint [Vordingborg] Scandinavian Book A/S, Aarhus, s. 11–15.
- Thell, A., Hedren, M., Helkjær, M., Johansson, J.-T., Lahrmann, D. P., Persson, P.-E. & Søchting, U. 2020. Historie, udbredelse og redningsprojekt for læge-betonie i Danmark. *Urt* 44(2): 22–29.
- Thell, A., Persson, P.-E. & Emanuelsson, U. 2022. Humlesugan och skottskogen – en jämförelse mellan Lolland och Skåne. *Bot. Notiser* 155(1): 5–30.
- Worsøe, E. 1977. Købelev Skov – en lollandsk gærdselskov. *Urt* 1(4): 118–121.
- Worsøe, E. 1995. *Omkring Købelev Skov og Stubbe-tykke – Om fortidens og nutidens plejeproblemer*. Rapport, Storstrøms Amt [numera Lollands kommun], 12 s.